

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ ЮРИДИЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ЯРОСЛАВА МУДРОГО

ШВАРЦЕВА МАРІЯ ІГОРІВНА

УДК 341.176 (4)

**ПАРЛАМЕНТСЬКА (КОНСУЛЬТАТИВНА) АСАМБЛЕЯ
РАДИ ЄВРОПИ**

12.00.11 – міжнародне право

**Автореферат
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата юридичних наук**

Харків – 2016

Дисертація є рукописом.

Робота виконана на кафедрі міжнародного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого Міністерства освіти і науки України.

Науковий керівник:

кандидат юридичних наук, доцент **Стешенко Володимир Миколайович**, Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого, доцент кафедри міжнародного права.

Офіційні опоненти:

доктор юридичних наук, професор **Сироїд Тетяна Леонідівна**, Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна, професор кафедри конституційного, муніципального і міжнародного права;

кандидат юридичних наук **Кориневич Антон Олександрович**, Інститут міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка, асистент кафедри міжнародного права.

Захист відбудеться «10» червня 2016 р. о 10.00 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 64.086.03 у Національному юридичному університеті імені Ярослава Мудрого за адресою: 61024, м. Харків, вул. Пушкінська, 77.

З дисертацією можна ознайомитися у бібліотеці Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого за адресою: 61024, м. Харків, вул. Пушкінська, 70.

Автореферат розіслано «29» квітня 2016 р.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради

Н. П. Матюхіна

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми зумовлена такими чинниками.

По-перше, останні десятиліття існування людської цивілізації характеризуються глобальними викликами економічного, соціального, гуманітарного та екологічного характеру, а також необхідністю забезпечення миру, безпеки і поступального розвитку планети. Особлива роль у вирішенні нагальних проблем сучасного світу покладається на міжнародні (насамперед, міждержавні) організації.

По-друге, одночасно із загальним підвищенням значення міжнародних організацій в рамках їх діяльності та практики подальшого розвитку набуває й інститут парламентаризму.

По-третє, Рада Європи як одна із найбільш авторитетних міжнародних міждержавних організацій є яскравим прикладом еволюції світового парламентаризму через діяльність її Парламентської Асамблеї (далі по тексті – ПАРЄ або Асамблея). На сьогодні Парламентська Асамблея є одним з найбільш впливових форумів міжпарламентського співробітництва у світі. До того ж саме Парламентська Асамблея започаткувала ідею наднаціональності, яка пізніше більш повно втілювалася у діяльності Європейських співтовариств, а згодом – і в діяльності Європейського Союзу.

Окремо слід зауважити, що установчою назвою Парламентської Асамблеї Ради Європи є «Консультативна Асамблея». Назва «Консультативна Асамблея» була закріплена у початковій редакції Статуту Ради Європи 1949 року і формально зберігається у чинній редакції цього Статуту. Разом із тим у жовтні 1974 року Консультативна Асамблея, виходячи з реального змісту своїх статутних повноважень, уперше застосувала самоназву «Парламентська Асамблея». Комітет Міністрів Ради Європи (далі по тексті – КМРС) офіційно прийняв нову назву у лютому 1994 року, однак відповідні зміни до Статуту Ради Європи внесені не були. Таким чином, формально Асамблея Ради Європи має назву «Консультативна», однак фактично є Парламентською Асамблеєю. Саме цими обставинами і пояснюється назва теми дисертаційної роботи – «Парламентська (Консультативна) Асамблея Ради Європи».

Таким чином, актуальність теми дослідження зумовлюється необхідністю дослідження особливостей діяльності Парламентської Асамблеї Ради Європи, яка має найбільший вплив на Україну серед інших міжнародних парламентських органів та інституцій. Актуальність теми також визначається необхідністю вирішення низки теоретичних і

практичних проблем, з якими Україна зіткнулася під час процесу свого входження у правовий простір Ради Європи, адже через дотримання міжнародно-правових зобов'язань перед Радою Європи європейські держави наближаються до критеріїв членства Європейського Союзу.

Загальнотеоретичну основу дисертаційної роботи становлять праці таких науковців, як: Д. В. Аббакумова, Т. А. Анцупова, М. О. Баймуратов, М. В. Буроменський, В. Г. Буткевич, М. А. Дамірлі, Л. Г. Заблоцька, О. В. Зайчук, Ахмад Ісмаїл, Н. В. Калашникова, Дж. Клабберс, Ю. М. Колосов, А. О. Кориневич, С. П. Кубієвич, Д. І. Кулеба, В. В. Лесюк, І. І. Лукашук, О. Є. Мавроматі, Г. І. Морозов, Т. М. Нешатаєва, О. В. Палагусинець, Є. В. Попко, Х. В. Приходько, Т. О. Свіда, Т. Л. Сироїд, О. В. Тарасов, А. Л. Федорова, С. А. Хабаров, О. О. Шибаєва, Т. І. Шинкаренко, О. М. Шпакович, Ю. В. Щокін, М. В. Яновський та ін.

Спеціальні наукові дослідження, присвячені висвітленню діяльності міжнародних організацій та їх органів, викладені у працях Гайнріха Клебеса, Флоренца Бенуа-Ромера, Т. І. Левицького, В. Є. Мармазова, Войцеха Моравецького, І. С. Піляєва, А. Х. Саїдова, В. Л. Швецова та інших вчених.

З огляду на тему дисертаційної роботи, серед представників української доктрини міжнародного права, які досліджували діяльність міжнародних парламентських організацій, особливо слід виділити дисертацію О. В. Палагусинець «Розвиток парламентаризму у практиці міжнародних організацій» (2010 р.) і дисертацію В. В. Лесюк «Правова природа парламентських органів європейських міжнародних організацій» (2011 р.). Зазначені праці містять ґрунтовні дослідження сучасного стану органів парламентського співробітництва в рамках міжнародних організацій. Разом із тим комплексні наукові дослідження, присвячені діяльності Парламентської Асамблеї Ради Європи, вітчизняними вченими-міжнародниками, на жаль, не проводилися.

У зв'язку з цим вбачається за необхідне дослідження функцій, порядку формування та роботи, а також правової природи Парламентської Асамблеї Ради Європи. Результати цього дослідження будуть сприяти формуванню концептуально нових поглядів на саму діяльність Асамблеї, а також виробленню ефективної стратегії участі української делегації в роботі Асамблеї.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами.

Дисертацію виконано відповідно до плану науково-дослідних робіт кафедри міжнародного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого згідно із Державною цільовою комплексною

програмою «Теоретичні та практичні проблеми сучасного міжнародного права та іноземного конституційного права» (державна реєстрація – № 0111U000954).

Тема дисертаційної роботи затверджена на засіданні вченої ради Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого (протокол № 1 від 7 вересня 2011 р.).

Мета і завдання дослідження. Метою дисертації є формулювання теоретично обґрунтованих і практично підтверджених висновків щодо визначення правової природи, компетенції, складу, порядку формування, правових засад функціонування та юридичної сили документів Парламентської Асамблеї Ради Європи, а також особливостей міжнародно-правового співробітництва між Україною та ПАРЄ.

Відповідно до мети у дисертації зосереджено увагу на вирішенні таких основних завдань:

- визначити етапи зародження і розвитку європейського парламентаризму;
- встановити значення та вплив міжнародних організацій на процес розвитку європейського парламентаризму;
- охарактеризувати процес формування та діяльності Парламентської Асамблеї Ради Європи;
- виявити сфери компетенції та обсяг повноважень Парламентської Асамблеї Ради Європи;
- встановити місце і значення Парламентської Асамблеї в системі органів Ради Європи;
- з'ясувати міжнародно-правові форми впливу документів Парламентської Асамблеї Ради Європи на національні парламенти держав-членів і загальну політику Ради Європи;
- надати міжнародно-правову характеристику діяльності ПАРЄ та її впливу на процес формування міжнародних відносин;
- розробити пропозиції та рекомендації щодо внесення змін до установчих документів Ради Європи з метою юридичного закріплення реальної компетенції ПАРЄ та обсягу її повноважень;
- надати пропозиції щодо реформування Парламентської Асамблеї в рамках загального реформування Ради Європи;
- встановити особливості міжнародно-правового співробітництва між Україною та Парламентською Асамблеєю Ради Європи і визначити шляхи підвищення ефективності їх взаємодії.

Об'єктом дослідження є міжнародно-правові відносини, пов'язані з функціонуванням Парламентської Асамблеї в системі органів Ради Європи.

Предметом дослідження є структура, повноваження та правова природа Парламентської Асамблеї Ради Європи, а також теоретичні та практичні питання функціонування Парламентської Асамблеї в системі органів Ради Європи.

Методи дослідження. Для досягнення наукової об'єктивності результатів дисертантом використовується комплекс загальнонаукових і спеціальних методів дослідження, які знаходять широке застосування в сучасній науці міжнародного публічного права.

Методологічною основою роботи є сукупність загальновизнаних у правовій науці методів, а саме: об'єктивності, діалектичний, системно-структурний, формально-логічний, історико-правовий, спеціально-юридичний, порівняльно-правовий, соціологічний та інші загальнонаукові та спеціальні методи дослідження.

Метод об'єктивності дав змогу встановити вірогідність і повноту інформації, що використовувалася у процесі дослідження. Діалектичний метод допоміг з'ясувати особливості організаційної структури та повноважень Парламентської Асамблеї Ради Європи. Системно-структурний метод дозволив визначити місце Парламентської Асамблеї в системі органів Ради Європи. Формально-логічний метод використано для визначення правової природи та характерних ознак Парламентської Асамблеї Ради Європи. За допомогою історико-правового методу з'ясовано генезис парламентаризму та парламентських органів міжнародних організацій, а також висвітлено розвиток повноважень і значення Парламентської Асамблеї в рамках Ради Європи. Спеціально-юридичний метод став у нагоді при встановленні змісту статутних документів Ради Європи, що стосуються Парламентської Асамблеї, а також для з'ясування особливостей резолюцій, рекомендацій, висновків, правил процедури та інших документів Парламентської Асамблеї Ради Європи. Завдяки порівняльно-правовому методу визначено співвідношення компетенції та функцій Парламентської Асамблеї Ради Європи та інших європейських парламентських інституцій. Соціологічний метод допоміг виявити сутність та особливості соціальних явищ, їх значення та вплив на діяльність Парламентської Асамблеї Ради Європи.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що дисертація є першою у вітчизняній доктрині міжнародного права спеціальною комплексною працею, яку присвячено з'ясуванню правової природи та особливостей функціонування Парламентської Асамблеї Ради Європи, її компетенції та міжнародно-правового значення як органу міжпарламентського співробітництва європейських держав.

Основні теоретичні і практичні результати, що характеризують особистий внесок дисертанта і виносяться на захист, конкретизуються у таких положеннях.

Уперше:

– визначено основні етапи розвитку парламентаризму і парламентської дипломатії на прикладі діяльності Парламентської Асамблеї Ради Європи;

– надане авторське визначення терміну «парламентська дипломатія» – це спеціальна форма міжнародно-правових відносин, що використовується у діяльності представників національних парламентів в рамках їх участі у міжнародних парламентських інституціях (а також в інших міжнародних форматах парламентської взаємодії) задля представництва та захисту інтересів своїх виборців на міжнародному рівні;

– з'ясовано, що діяльність Парламентської Асамблеї Ради Європи має вплив на національні парламенти держав – членів Ради Європи, що підтверджується, зокрема, імплементацією рішень ПАРЕ у національні правопорядки держав – членів Ради Європи;

– обґрунтовано наявність прямого взаємозв'язку між зростаючим впливом Парламентської Асамблеї Ради Європи та загальним підвищенням значення парламентської дипломатії в міжнародному праві;

– виявлено пріоритетні напрямки діяльності Парламентської Асамблеї Ради Європи, а також напрямки діяльності, що потребують реформування та вдосконалення.

Удосконалено положення про те, що:

– компетенція Парламентської Асамблеї Ради Європи та її правовий статус в системі органів Ради Європи вийшли за рамки суто консультативного органу;

– рекомендації (recommendations), резолюції (resolutions) і висновки (opinions) ПАРЕ спонукають парламенти держав – членів Ради Європи до вчинення юридично значимих дій;

– контрольні повноваження Парламентської Асамблеї спонукають до проведення внутрішньодержавних реформ, приведення національних правопорядків держав – членів Ради Європи до встановлених цією організацією демократичних стандартів.

Набули подальшого розвитку положення про те, що:

– відносини між державами в процесі їх співпраці в рамках Парламентської Асамблеї Ради Європи мають безпосередній вплив на внутрішні правопорядки держав – членів Ради Європи;

– діяльність Парламентської Асамблеї Ради Європи має першочергове значення в процесі інтеграції європейських країн.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що сформульовані в дисертації теоретичні положення, результати і висновки можуть бути використані:

– у *науково-дослідницькій сфері* – для проведення подальших наукових досліджень правової природи та особливостей функціонування Парламентської Асамблеї Ради Європи, її компетенції та міжнародно-правового значення як органу міжпарламентського співробітництва європейських держав;

– у *навчальному процесі* – під час підготовки підручників і навчально-методичних посібників із навчальних курсів «Міжнародне публічне право», «Право міжнародних організацій» та «Європейське право»;

– в *інформаційно-аналітичній сфері* – для поширення знань про Парламентську Асамблею Ради Європи серед науковців, парламентарів, працівників дипломатичних служб, державних органів та інших осіб;

– у *правотворчому процесі* – під час розробки, обговорення та укладення міжнародно-правових документів із питань міжнародно-правового співробітництва України з Радою Європи, а також моніторингу виконання міжнародно-правових зобов'язань, взятих на себе Україною при вступі до Ради Європи.

Апробація результатів дисертації. Основні теоретичні положення, висновки і пропозиції, що містяться у дисертації, обговорені, схвалені та рекомендовані до захисту кафедрою міжнародного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.

Основні положення дисертаційної роботи оприлюднені у виступах на таких наукових і науково-практичних конференціях: Всеукраїнській науково-практичній конференції молодих учених та здобувачів «Юридична осінь 2012 року» (м. Харків, 13 листопада 2012 р.), II-й Всеукраїнській науково-практичній конференції «Актуальні проблеми юридичної науки і практики» (м. Харків, 10–11 грудня 2012 р.), Міжнародній науково-практичній конференції «Права та свободи людини і громадянина: механізм їх реалізації та захисту різними галузями права» (Словацька Республіка, м. Братислава, 19–20 вересня 2014 р.), Міжнародній науковій конференції «Юридична наука та практика у третьому тисячолітті» (Словацька Республіка, м. Кошице, 27–28 лютого 2015 р.) і Міжнародній науково-практичній конференції «Актуальні питання правової теорії та юридичної практики» (м. Одеса, 7–8 серпня 2015 р.).

Публікації. Основні положення та результати дисертації знайшли відображення в 11 наукових публікаціях, у тому числі у 6 наукових статтях, з яких 4 статті опубліковані у наукових фахових періодичних виданнях України з юридичних наук, 2 – у наукових фахових виданнях інших держав, а також у тезах 5 доповідей на наукових і науково-практичних конференціях.

Структура та обсяг дисертації. Відповідно до мети, завдань і предмета дослідження дисертація складається зі вступу, 3 розділів, що містять 8 підрозділів, висновків та списку використаних джерел. Загальний обсяг роботи становить 220 сторінок, з яких основного тексту – 176 сторінок. Список використаних джерел налічує 356 найменувань і має обсяг 44 сторінки.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **Вступі** обґрунтовується актуальність теми дослідження, визначаються мета, завдання, об'єкт і предмет дослідження, викладені методологічна і теоретична основа роботи, що характеризують наукову новизну роботи, розкривається теоретичне і практичне значення отриманих результатів, наводяться дані про апробацію основних положень дисертації.

Розділ 1 «Органи міжпарламентського співробітництва та їх значення в міжнародному праві» складається з трьох підрозділів.

У підрозділі 1.1. *«Ідея парламентаризму в історії європейської юридичної думки»* досліджено генезис європейського парламентаризму, передумови виникнення та становлення основних принципів демократії, парламентаризму та парламентської дипломатії в історії міжнародного права. Доведено, що парламентаризм є результатом багатостороннього розвитку суспільних відносин, у першу чергу, в країнах Західної Європи.

З'ясовано, що європейські об'єднавчі ідеї беруть свій початок ще у XV ст. Ідеї створення колегіального органу, який би дав змогу європейським державам співпрацювати на міжнародному рівні, вперше були висвітлені в роботах Їржі Подєбрада, Емеріка Крюсе, Вільяма Пенна, Шарля-Ірене де Сен-П'єра, Жан-Жака Руссо та ін.

Встановлено, що після утвердження в більшості країн Європи демократичних режимів правління європейська спільнота доклала зусилля для підтримання довготривалого мирного міжнародного співіснування. Ідеї вічного миру спочатку передбачалося реалізовувати за допомогою союзу монархів, потім з'явилися проекти, згідно з якими мали виникнути спільні міжнародні колегіальні органи. Поступово

європейська спільнота усвідомила необхідність утворення певних міжнародних інституцій, що мали б право представляти інтереси та діяти від імені якомога більшої кількості людей в питаннях, що є спільними і важливими для країн географічної Європи.

Зроблено висновок, що наприкінці XIX ст. під впливом економічних чинників країни Європи об'єднуються в різноманітні союзи. Саме в цей період зароджуються перші ідеї утворення універсальних міжнародних організацій з органами парламентського співробітництва в їх структурі.

У підрозділі 1.2. «*Становлення та розвиток міжнародного парламентського співробітництва*» розглянуто особливості виникнення та розвитку парламентської складової міжнародного співробітництва між державами. З'ясовано, що міжнародні міжпарламентські організації та зокрема парламентські органи міжнародних організацій за роки свого існування перетворилися на унікальні форуми міжнародної співпраці. Доведено, що саме парламентські інституції на сьогодні є уособленням сучасного парламентаризму, що дозволяє на міжнародному рівні ефективно вирішувати нагальні проблеми з урахуванням інтересів країн – членів міжнародних міжпарламентських організацій.

Підтверджено, що співробітництво країн на міжпарламентському рівні стає дедалі ефективнішим, адже багато питань світового значення вирішується за безпосередньої участі представників національних парламентів країн – членів міжнародних міжпарламентських організацій. Міжпарламентське співробітництво створює можливості для парламентарів із різних країн безпосередньо долучитися до запровадження правових механізмів, за допомогою яких встановлюються мир, загальні принципи демократії, верховенства права та основоположних прав і свобод людини і громадянина.

На основі вивчення міжнародних парламентських інституцій зроблено висновок, що паралельно з розвитком зазначених інституцій дістає подальший розвиток й парламентська дипломатія як важлива складова міжнародних відносин. Відзначено важливу роль парламентської дипломатії у демократичному розвитку як європейських держав, так і в світі в цілому. Особливого значення парламентська дипломатія набуває у сенсі формування зовнішньої політики країн – членів міжнародних міжпарламентських організацій, з урахуванням як національних, так і міжнародних інтересів. Парламентська дипломатія як форма безпосередньої участі парламентарів у міжнародних зносинах нині доводить свою ефективність, адже гарантує міжнародне представництво інтересів передусім виборців.

З огляду на викладене, запропоновано авторське визначення парламентської дипломатії як спеціальної форми міжнародно-правових відносин, що використовується у діяльності представників національних парламентів в рамках їх участі у міжнародних парламентських інституціях (а також в інших міжнародних форматах парламентської взаємодії) задля представництва та захисту інтересів своїх виборців на міжнародному рівні.

Підрозділ 1.3. «Місце та роль Парламентської (Консультативної) Асамблеї в системі органів Ради Європи» присвячено Парламентській (Консультативній) Асамблеї як органу міжпарламентського співробітництва в інституційній системі Ради Європи.

Встановлено, що Рада Європи як міжнародна організація за роки свого існування змогла об'єднати майже всі країни Європи на засадах спільних демократичних цінностей. Доведено, що Рада Європи розробила єдиний механізм захисту прав і свобод людини і громадянина. До основних досягнень можна, зокрема, віднести створення Радою Європи єдиного європейського механізму захисту прав людини і основоположних свобод. Рада Європи постійно працює над запровадженням демократичних ідеалів, а оскільки права людини та їх дотримання є основою демократії, Рада Європи докладає багато зусиль для заохочення своїх держав-членів щодо їх дотримання.

Зроблено висновок, що ПАРЕ є рушійною силою в питаннях залучення до європейської співпраці всіх демократичних держав Європи. ПАРЕ провадить активну діяльність, спрямовану на реалізацію основних статутних цілей Ради Європи.

Відзначено, що ПАРЕ як європейський парламентський форум, що має найбільш тривалий досвід роботи і найбільш широкий представницький склад, дозволяє парламентарям усіх європейських держав здійснювати значний вплив на міжнародну політику і брати участь у вирішенні нагальних європейських і світових проблем.

Розділ 2 «Правова природа Парламентської (Консультативної) Асамблеї Ради Європи» містить три підрозділи.

Підрозділ 2.1. «Процедура формування і порядок роботи Парламентської (Консультативної) Асамблеї Ради Європи» присвячено розгляду внутрішньої структури Парламентської Асамблеї Ради Європи, чисельності національних делегацій країн-членів у ПАРЕ, процедурі призначення членів національних делегацій країн-членів у ПАРЕ, строку каденції представників делегацій країн-членів у ПАРЕ, повноваженням делегацій країн-членів у ПАРЕ, статусу делегацій спостерігачів у ПАРЕ,

статусу «спеціального гостя» у ПАРЄ, політичним групам ПАРЄ, а також делегації «партнерів за демократію».

З'ясовано, що роль парламентських органів міжнародних організацій значно зросла; посилився вплив парламентської дипломатії на міжнародні відносини сьогодення, що проявляється, зокрема, у розширенні повноважень органів парламентського співробітництва.

Відзначено, що національні делегації в Парламентській Асамблеї Ради Європи є ланцюгом, який пов'язує Асамблею та національні парламенти держав – членів Ради Європи. Члени національних делегацій під час своєї роботи в Асамблеї доводять до відома інших учасників ПАРЄ позиції своїх національних парламентів. У процесі відкритих дебатів парламентарі національних делегацій мають змогу імплементувати свої напрацювання з тих чи інших питань у конкретні документи Ради Європи, які потім нерідко стають частиною національних правопорядків держав – членів цієї організації.

Виявлено факт значного впливу ПАРЄ на діяльність всієї Ради Європи. Це, безумовно, досягається завдяки розширеному складу учасників Парламентської Асамблеї. До ПАРЄ входять не лише делегати від країн – членів Ради Європи, а й держав, що не є членами Ради Європи, і навіть держав, що розташовані за межами географічної Європи. ПАРЄ заради поширення основних ідей демократії та прав людини передбачає різноманітні форми участі у своїй роботі, шляхом надання спеціальних статусів делегаціям країн, що вирішили приєднатися до роботи ПАРЄ.

Доведено, що саме склад ПАРЄ, його кількісні та якісні характеристики, зумовлюють той вплив на діяльність Ради Європи, що виводить Парламентську Асамблею Ради Європи за рамки її формального юридичного статусу як консультативного органу в системі органів Ради Європи.

У підрозділі 2.2. *«Компетенція Парламентської (Консультативної) Асамблеї Ради Європи»* розглянуто компетенцію та повноваження, якими наділена Парламентська Асамблея Ради Європи, а саме: контрольні повноваження, повноваження з призначення посадових осіб, нормотворчі повноваження.

З'ясовано, що існуюча компетенція ПАРЄ свідчить про дійсно значний вплив Асамблеї як всередині Ради Європи, так і на зовнішню політику цієї організації. Доведено, що у процесі діяльності Ради Європи Парламентська Асамблея розвинула свої повноваження та компетенцію до рівня, що вийшов далеко за межі суто консультативних.

У зв'язку із цим запропоновано внести зміни до Статуту Ради Європи і чітко закріпити за ПАРЄ її існуючі права та повноваження, насамперед, стосовно спільного із КМРС режиму ухвалення рішень щодо проєктів угод, конвенцій та протоколів до них.

У підрозділі 2.3. «*Види та юридична сила рішень Парламентської (Консультативної) Асамблеї Ради Європи*» розглянуто основні види документів, які приймає ПАРЄ, зокрема: резолюції (resolutions), рекомендації (recommendations), висновки (opinions), звіти комісій (committee reports), пропозиції (motions), письмові заяви (written declarations) та письмові питання (written questions).

Доведено, що попри рекомендаційний характер документів, які приймає Парламентська Асамблея, положення цих документів мають значний вплив на діяльність Ради Європи і все частіше виходять за рамки консультативного статусу ПАРЄ. З'ясовано, що все більшого поширення серед держав – членів Ради Європи набуває практика, коли правові акти ПАРЄ створюють для них конкретні права та обов'язки.

Встановлено, що участь представників національних парламентських делегацій у розробці документів ПАРЄ забезпечує у подальшому можливість імплементації цих документів до національних правопорядків країн – членів Ради Європи.

Аргументовано, що резолюції, рекомендації, висновки ПАРЄ виступають базою для рішень Комітету Міністрів, а також являють собою важливий різновид «м'якого» права. Крім цього, документи ПАРЄ мають значний авторитет на міжнародній арені та становлять невід'ємну складову європейської регіональної правової системи, яка завжди була взірцем у питаннях розвитку демократії та захисту прав людини.

Розділ 3 «Практика діяльності Парламентської (Консультативної) Асамблеї Ради Європи» складається з двох підрозділів.

У підрозділі 3.1. «*Реформування Парламентської (Консультативної) Асамблеї Ради Європи в контексті загальної модернізації Ради Європи*» проаналізовано сучасне становище Ради Європи як міжнародної регіональної організації на міжнародній арені.

Доведено, що діяльність таких міжнародних організацій як Європейський Союз та Організація з безпеки та співробітництва в Європі вимагає від Ради Європи гармонізації її діяльності із зазначеними міжнародними організаціями. З'ясовано, що Рада Європи має переглянути цілі та методи своєї діяльності з урахуванням вимог сьогодення, зосередити свою діяльність на тих напрямках, в яких її досвід і правовий інструментарій є незамінними.

Зазначено, що доцільним є реформування діяльності внутрішніх структур Ради Європи, зокрема і Парламентської Асамблеї. Особливої уваги потребує реформування діяльності ПАРЕ у сфері проведення моніторингових процедур, які повинні мати своїм наслідком запровадження дієвих санкцій проти держав-членів, що порушують або зволікають із виконанням взятих на себе при вступі до Ради Європи зобов'язань. На підставі цього дисертанткою запропоновано у межах загального реформування Ради Європи нормативно закріпити реально існуючі повноваження Парламентської Асамблеї Ради Європи шляхом внесення відповідних змін до статутних документів Ради Європи, а також переглянути та внести відповідні зміни до процедури моніторингу, яку проводить ПАРЕ стосовно країн – членів Ради Європи.

У підрозділі 3.2. «Міжнародно-правове співробітництво України з Парламентською (Консультативною) Асамблеєю Ради Європи» досліджено особливості виконання Україною міжнародно-правових зобов'язань як члена Парламентської Асамблеї Ради Європи.

Доведено, що після вступу до Ради Європи і ратифікації основних договорів Ради Європи правова система України зазнала значних перетворень у напрямку демократизації, верховенства права та захисту прав людини. Членство України в Раді Європи відкрило нову сторінку в історії держави, адже Україна стала частиною спільного правового європейського простору. Встановлено, що вступ України до Ради Європи із наданням їй 12 місць у Парламентській Асамблеї дозволив народним представникам всіх політичних сил Українського парламенту долучитися до найбільшого європейського парламентського форуму.

Досліджено зміст Висновку ПАРЕ № 190 від 26 вересня 1995 р. «Щодо заявки на вступ України», який, зокрема, зобов'язав Україну виконати низку вимог задля приведення українського законодавства у відповідність до вимог Статуту Ради Європи і загальних принципів демократії та прав людини. Також розглянуто процедуру моніторингу виконання Україною добровільно взятих на себе при вступі до Ради Європи зобов'язань, резолюцій та рекомендацій, що приймалися ПАРЕ стосовно України, та її прогресу у виконанні зазначених зобов'язань.

Констатовано, що Україна повільно виконує взяті на себе зобов'язання, що призвело до тривалої процедури моніторингу України з боку ПАРЕ. Встановлено також, що тривалість процедури моніторингу викликана, з одного боку, відсутністю політичної волі у керівництва України до проведення реформ, а з іншого, – відсутністю у ПАРЕ дієвих механізмів впливу на країн – порушників рекомендацій, резолюцій, висновків та інших документів, що приймаються ПАРЕ.

ВИСНОВКИ

У дисертації наведене теоретичне узагальнення і вирішення наукового завдання, що полягає у формулюванні теоретично та практично обґрунтованих висновків щодо визначення правової природи, компетенції, складу, порядку формування, правових засад функціонування та юридичної сили документів Парламентської Асамблеї Ради Європи, а також особливостей міжнародно-правового співробітництва між Україною та ПАРЄ.

Отримані в процесі дослідження важливі теоретичні і практичні результати конкретизуються у таких положеннях.

1. Географічна Європа є осередком зародження і подальшого укріплення демократії та світового парламентаризму. Перші ідеї об'єднати Європу в рамках єдиної міжнародної організації з органом міжпарламентського співробітництва з'являються ще в другій третині XV ст. Тому створення саме на території географічної Європи Міжпарламентського союзу як першої у світі міжнародної парламентської організації, а згодом – міжнародних міжурядових організацій із парламентськими органами та їх подальший розвиток, є цілком закономірним. Інтенсифікація еволюції парламентаризму у практиці міжнародних організацій спостерігається в кінці XX – на початку XXI ст.

2. Становлення парламентської складової міжнародних організацій відбувається паралельно із розвитком та підвищенням ролі парламентської дипломатії, яку ми визначаємо як спеціальну форму міжнародно-правових відносин, що використовується у діяльності представників національних парламентів в рамках їх участі у міжнародних парламентських інституціях (а також в інших міжнародних форматах парламентської взаємодії) задля представництва та захисту інтересів своїх виборців на міжнародному рівні. Наразі парламентська дипломатія уособлює прогресивний вид взаємодії між державами, якому притаманна більша гнучкість та оперативність у порівнянні з іншими видами дипломатичних зносин.

3. У сучасних міжнародних відносинах продовжується процес розвитку парламентаризму, який відбувається вже не в межах окремо взятих національних правопорядків, а на міжнародному рівні – всередині міжнародних парламентських організацій. Надаючи оцінку історичному аспекту розвитку міжнародних парламентських органів, можна з упевненістю констатувати, що на сьогоднішній день такі органи стали важливим засобом регулювання міжнародних відносин.

4. Рада Європи, створена у 1949 році як європейська міжнародна міждержавна організація, заснувала у своїй структурі першу в історії європейську міжпарламентську інституцію – Парламентську Асамблею.

5. У процесі своєї діяльності Парламентська Асамблея довела здатність змінюватися на вимогу сучасних потреб, проявила гнучкість та змогла адаптуватися до кардинальних змін, що відбулися в Європі та світі за останні десятиліття. Зокрема саме ПАРЕ розробила механізми для залучення постсоціалістичних країн Центральної та Східної Європи до спільноти держав – членів Ради Європи (спочатку через статус «спеціального гостя», а згодом – через статус члена цієї організації).

6. Парламентська Асамблея (разом з Комітетом Міністрів) є одним із двох головних статутних органів Ради Європи. Склад ПАРЕ формується із представників парламентів усіх 47 держав – членів Ради Європи, з урахуванням принципів політичної та гендерної рівності. Завдяки зазначеним принципам формування, ПАРЕ представляє інтереси основних європейських політичних сил і за своєю правовою природою є органом міжпарламентського співробітництва (із найбільш широким представницьким складом на території Європи).

7. ПАРЕ пропонує різноманітні форми участі у своїй роботі і для тих держав, які не є членами Ради Європи за територіальним критерієм (оскільки знаходяться за межами географічної Європи), однак прагнуть при цьому долучитися до загальноєвропейських демократичних цінностей. Для таких країн ПАРЕ запровадила статус «спостерігача» і «партнера за демократію».

8. ПАРЕ самостійно визначає свій порядок денний. Основний формат роботи ПАРЕ – це проведення чергових та позачергових пленарних засідань, на яких депутати ПАРЕ обговорюють та вирішують актуальні питання європейської та міжнародної політики, питання юридичного і соціального характеру, охорони здоров'я, культури, науки, питання прав людини, прав національних меншин, прав мігрантів та біженців, а також питання свободи слова та питання додержання загальних демократичних цінностей. Результати роботи ПАРЕ суттєво впливають на визначення напрямків діяльності усієї Ради Європи.

9. Аналіз юридичної природи рекомендацій (recommendations), резолюцій (resolutions), висновків (opinions), а також звітів комісій (committee opinions), пропозицій (motions) та письмових заяв (written declarations), що приймаються від імені ПАРЕ, дає змогу зробити однозначні висновки щодо їх здатності впливати на рішення Комітету Міністрів Ради Європи. Положення, закріплені у документах Парламентської Асамблеї, мають важливе значення для держав – членів

Ради Європи, оскільки спонукають їх до приведення власних національних законодавств до європейських демократичних стандартів.

10. Дослідження правової природи ПАРЄ, її діяльності, документів та рішень, що приймаються в процесі її роботи, а також врахування впливу, який Асамблея здійснює на Комітет Міністрів, дає змогу зробити висновок, що ПАРЄ вийшла за рамки дорадчого органу, а її консультативний статус поступово еволюціонував і набув ознак впливовості.

11. Реально існуюча компетенція ПАРЄ дає підстави вважати, що чинні правові засади функціонування ПАРЄ, а саме Статут Ради Європи і статутні резолюції, наразі не відображають фактичної ролі, значення та компетенції, якими в дійсності володіє Парламентська Асамблея. Тому існує нагальна потреба у внесенні змін до Статуту Ради Європи та інших статутних документів з метою закріплення і чіткого визначення повноважень, компетенції та юридичної сили рішень ПАРЄ.

12. Виникнення та діяльність інших європейських міжнародних організацій та наднаціональних інституцій зумовлюють проведення масштабних реформ як самої Ради Європи, так і її Парламентської Асамблеї. Зокрема, як було висвітлено у дисертаційній роботі, суттєвих змін і перегляду потребує процес проведення моніторингу ПАРЄ щодо держав – членів Ради Європи на предмет виконання ними добровільно взятих під час вступу до цієї організації зобов'язань.

13. Висновок ПАРЄ № 190 від 26 вересня 1995 р. «Щодо заявки на вступ України» ініціював широкомасштабні політичні та законодавчі реформи у нашій країні, що безумовно носять юридично обов'язковий характер на рівні національного законодавства України.

14. Процедура моніторингу, яку ПАРЄ проводить щодо України, безпосередньо сприяла приєднанню нашої держави до Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року, ратифікації Протоколу № 6 до цієї Конвенції, який передбачає скасування смертної кари в мирний час, а також визнанню юрисдикції Європейського суду, захисту прав національних меншин, запровадженню європейських принципів місцевого самоврядування, проведенню судової, адміністративної та інших реформ.

15. Членство України в Раді Європи забезпечує участь представників усіх політичних сил Українського парламенту в роботі Парламентської Асамблеї. Безпосередня участь українських парламентарів в роботі комісій та політичних груп, що формують внутрішню структуру ПАРЄ, ефективно сприяє долученню України до правового простору Ради Європи.

16. Сучасний стан міжнародних відносин вимагає тісного міжнародно-правового співробітництва між всіма державами Європи. Завдяки своєму широкому представницькому складу, Парламентська Асамблея Ради Європи створює реальні можливості для вирішення нагальних і важливих питань загальноєвропейського і світового значення.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Статті у наукових фахових виданнях України:

1. Шварцева М. І. Становлення та розвиток європейського парламентаризму / М. І. Шварцева // Актуальні проблеми права: теорія і практика : зб. наук. пр. – № 26. – Луганськ : Східноукраїнський національний університет імені Володимира Даля, 2013. – С. 601–606.

2. Шварцева М. І. Місце та значення Парламентської Асамблеї в системі органів Ради Європи / М. І. Шварцева // Актуальні проблеми права: теорія і практика : зб. наук. пр. – № 27. – Луганськ : СПД Резніков В. С., 2013. – С. 588–598.

3. Шварцева М. І. Здійснення моніторингу національного законодавства України з боку Парламентської Асамблеї Ради Європи / М. І. Шварцева // Право і суспільство : наук. фах. журн. – Дніпропетровськ, 2015. – № 5–2. – С. 45–51.

4. Шварцева М. І. Спеціальні статуси держав при Парламентській Асамблеї Ради Європи / М. І. Шварцева // Юридичний науковий електронний журнал : електр. наук. фах. журн. – Запоріжжя, 2015. – № 4. [Електронний ресурс] – Режим доступу : http://www.lsej.org.ua/4_2015/84.pdf

Статті у наукових фахових виданнях інших держав:

1. Шварцева М. І. Загальна характеристика правових актів Парламентської Асамблеї Ради Європи / М. І. Шварцева // Національний юридический журнал: теория и практика : научн.-практ. прав. издание Республики Молдова. – Кишинев : Дом печати, 2015. – № 3. – С. 114–118.

2. Шварцева М. И. Реформирование Парламентской Ассамблеи Совета Европы / М. И. Шварцева // Закон и жизнь : междунар. научн.-практ. прав. журн. – Кишинев : Дом печати, 2015. – № 8. – С. 115–118.

Публікації, які додатково відображають наукові результати дисертації:

1. Шварцева М. І. Особливості міжнародно-правового регулювання відносин України та Парламентської Асамблеї Ради Європи / М. І.

Шварцева // Юридична осінь 2012 року : зб. тез доп. та наук. повід. учасників Всеукр. наук.-практ. конф. молодих учених та здобувачів (13 листопада 2012 р.) / за заг. ред. А. П. Гетьмана. – Харків : Нац. універ. «Юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого», 2012. – С. 118–119.

2. Шварцева М. І. Європейські міжнародні міжпарламентські організації / М. І. Шварцева // Актуальні проблеми юридичної науки і практики : тези доп. та наук. повід. учасників II Всеукр. наук.-практ. конф. (10–11 грудня 2012 р.). – Харків : Нац. універ. «Юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого», 2012. – С. 203–204.

3. Шварцева М. І. Контроль за дотриманням прав людини країнами членами Ради Європи / М. І. Шварцева // *Práva a slobody človeka a občana: mechanizmus ich implementácie a ochrany rôznych oblastiach práva : zbornik príspevkov z medzinárodnej vedeckej konferencie (Slovenská Republika, Bratislava, 19–20 septembra 2014 r.)* – Bratislava : Fakulta Práva, Paneurópska Vysoká Škola, 2014. – С. 288–290.

4. Шварцева М. І. Правотворча діяльність Парламентської Асамблеї Ради Європи / М. І. Шварцева // *Právna veda a prax v treťom tisícročí : zbornik príspevkov z medzinárodnej vedeckej konferencie (Slovenská Republika, Košice, 27–28 február 2015 r.)*. – Košice : Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach, 2015. – С. 48–50.

5. Шварцева М. І. Общая характеристика Парламентской Ассамблеи Совета Европы / М. І. Шварцева // Актуальні питання правової теорії та юридичної практики : матер. міжнар. наук.-практ. конф. (м. Одеса, 7–8 серпня 2015 р.). – Одеса : ГО «Причорноморська фундація права», 2015. – С. 33–34.

АНОТАЦІЯ

Шварцева М. І. Парламентська (Консультативна) Асамблея Ради Європи. – На правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.11 – міжнародне право. – Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого, Міністерство освіти і науки України. – Харків, 2016.

У роботі розглянуто генезис парламентаризму в європейській міжнародно-правовій думці, починаючи від античного періоду і до сьогодення. Зроблено висновок про загальне посилення впливу парламентських органів і парламентської дипломатії на сучасні міжнародні відносини.

Визначено особливості правової природи і компетенції ПАРС, її місця та значення в системі органів Ради Європи. Досліджено особливості юридичної сили документів ПАРС.

Встановлено, що у процесі своєї діяльності ПАРС еволюціонувала від суто консультативного органу до органу, який суттєво впливає на процес прийняття рішень Ради Європи й загалом на формування політики цієї організації.

Сформульовано пропозиції щодо необхідності внесення змін до статутних документів Ради Європи щодо закріплення вже існуючих розширених повноважень Парламентської Асамблеї.

Здійснено аналіз міжнародно-правового співробітництва між Україною та Парламентською Асамблеєю Ради Європи і запропоновано шляхи вдосконалення такого співробітництва.

Ключові слова: парламентаризм, парламентська дипломатія, міжнародна організація, Рада Європи, Парламентська Асамблея Ради Європи, ПАРС, «м'яке» право.

АННОТАЦІЯ

Шварцева М. І. Парламентская (Консультативная) Ассамблея Совета Европы. – На правах рукописи.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата юридических наук по специальности 12.00.11 – международное право. – Национальный юридический университет имени Ярослава Мудрого, Министерство образования и науки Украины. – Харьков, 2016.

В работе рассмотрено генезис парламентаризма в европейской правовой мысли, начиная от античного периода и до настоящего времени. Сделаны выводы об общем увеличении влияния парламентских органов и парламентской дипломатии на современные международные отношения.

Определены особенности правовой природы и компетенции ПАСЕ, ее места и значения в системе органов Совета Европы. Исследованы особенности юридической силы документов ПАСЕ.

Установлено, что в процессе своей деятельности ПАСЕ эволюционировала от сугубо консультативного органа до органа, который существенно влияет на процесс принятия решений Советом Европы и в целом на формирование политики этой организации.

Сформулированы предложения о необходимости внесения изменений в учредительные документы Совета Европы в части закрепления реально существующих расширенных полномочий Парламентской Ассамблеи.

Осуществлен анализ международно-правового сотрудничества между Украиной и Парламентской Ассамблеей Совета Европы и предложены пути совершенствования такого сотрудничества.

Ключевые слова: парламентаризм, парламентская дипломатия, международная организация, Совет Европы, Парламентская Ассамблея Совета Европы, ПАСЕ, «мягкое» право.

SUMMARY

Shvartseva M. I. Parliamentary (Consultative) Assembly of the Council of Europe. – Manuscript.

A thesis for Scientific Degree of Candidate of Legal Sciences (Law) in speciality 12.00.11 – International Law. – Yaroslav Mudryi National Law University of the Ministry of Education and Science of Ukraine. – Kharkiv, 2016.

The thesis is devoted to general empowerment of international parliamentary institutions in modern international law. The Parliamentary (Consultative) Assembly of the Council of Europe (hereafter – Parliamentary Assembly or PACE) was taken as an example of such general empowerment of international parliamentary institutions. Value and meaning of Parliamentary Assembly of the Council of Europe are considered.

Genesis of parliamentarism in the history of European international law doctrine starting from classic times up to modern age has been explored. It was established that development of parliamentarism and general principles of democratic state structure, which initially matters legally capable representative body (parliament), went hand in hand. Has been made a conclusion, about general empowerment of the influence of international parliamentary institutions on contemporary international relationships. Distinguished a contribution of parliamentary diplomacy in mentioned process. A conclusion was made, that the parliamentary diplomacy as for now represents an advanced type of international cooperation. Parliamentary diplomacy shows more flexibility as compared to other types of diplomatic intercourse.

During research of the Parliamentary Assembly, its legal nature, authorities and documents a conclusion is reached about evolution of the PACE from just consultative body to a body that has enough powers to influence on Council of Europe its internal and external activity.

An analysis of recommendations, resolutions, opinions, commission's reports as well as propositions and written declarations of PACE, affords an opportunity to make a firm conclusion that above mentioned documents have

an ability to influence on Committee of Ministers decisions. Documents of PACE also exert an influence on domestic legal order of member states, induce them to bring their national legislation in compliance with due in force European democratic standards. General value and meaning of the PACE's documents in the process of «soft» law development are considered in the thesis likewise.

The thesis gives proposals regarding introduction of amendments in statutory documents of the Council of Europe in order to secure real broaden authorities of the Parliamentary Assembly of the Council of Europe.

An analysis of the relationship between Ukraine and PACE has been made in the thesis. General positive influence of PACE on Ukrainian national legal system can be definitely traced. The focus was made on the monitoring procedure that has been conducted by PACE regarding Ukraine and its progress in fulfillment of obligations towards Council of Europe. Ways of improvement of the relationships has been proposed likewise.

The necessity of conducting a reform of the Council of Europe and adjustment its internal and external activity up to modern realities were also studied in the thesis. It was considered, that because of the integration to the Council of Europe newly established in the Eastern Europe states with great amount of unsolved internal problems and conflicts, as well as foundation of new European international organizations with similar functions, the Council of Europe is no more the same organization it used to be. The thesis gives the proposition that the international European organization the Council of Europe determine vast reforming. Methods and aims of the Council of Europe should be the subject to reforming. The proposal was drafted, that the Council of Europe should focus its activity on the fields where its experience is ultimate. Also internal bodies and procedures of the Council of Europe should be subject to reforming especially monitoring procedure of the PACE.

Key words: parliamentarism, parliamentary democracy, international organization, Council of Europe, Parliamentary Assembly of the Council of Europe, PACE, soft law.

Відповідальний за випуск
доцент Т. М. Анакіна

Підписано до друку 21.04.2016 р. Формат 60x90/16
Папір офсетний. Віддруковано на різнографі.
Умовн. друк. арк. 0,7. Облік. вид. арк. 0,9.
Тираж 100 прим. Зам. № 1468.

Друкарня
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого
61024, м. Харків, вул. Пушкінська, 77.